

Autism Practical Aspects Tswana

PO Box 84209, Greenside
Tel: 011 484 9909 / 9923
Fax: 011 484 3171
Email: info@autismsouthafrica.org
www.autismsouthafrica.org

Bodilo jo bo kwa tlase
Mokgatlho wa Segopotso wa Boitekanelo jwa Bana le Tlhabologo
Cnr Empire Road and Joubert Street Extension
(Moago o moleele o o ka fa morago ga karashe ya BP Express)
Braamfontein 2001

Dipampitshana di ka bonwa go tswa ASA

Kitso ya Batsadi
Kitso ya Barutabana
Kitso ya Dingaka
Dikakanyo tsa mongwe wa lelapa
Kitso ka Asperger Syndrome
Kopano ya mefuta ya dijo
Dibuka tse nne di kwadilwe ke Michael MacGregor, Mogolo wa Autism
"Ke a gola" – buka ka mathata a go kopanela dikobo

**Pampitshana e, e dirilwe gore e bonwe ka lebaka la tshapoto
go tswa go ba Lekgotla la Tshapoto la Diphatlhalatso tsa di
lotho la Boditšhaba**

MATSHWAO A MANGWE A A TLWAELEGILENG A AUTISM

Ka lebaka la kago le diphetogo tsa dikhemikhale tse di leng mo bo bokong, batho ba nang le autism ga ba kgone gotlhelele go amogela ka tsela eo batho bangwe ba naganang ka teng mme seo se fitlhela e le bothata go kopana le ba bangwe le gone gantsi ba ithophela go

nna ba le esi. Thuto ya puo le leleme di ka nna tsa diega kgotsa tsa tlhokega. **40%** ya batho ba nang le mokgwa wa go se

dire o o kwa tlase wa autism (Kanner Autism) ga ba bue. Go tlhoka bokgoni ba go tlhaloganya puisano kajalo ba bona

lebaka la diphetogo mo thulaganyong kgotsa tikologong e ka bakang go se tlhaloganye le go ngongorega. Boitshwaro ba go intsha kotsi, sekai, go thulaganya tlhogo fo fatshe, go loma, le tse dingwe e ka nna tsela ya go tlhola sengwe sa botlhoko bo bo tseneletseng go thibela maralla otlhe kwa ntle, menkgo, mabone le tse dingwe tse di ba dikaganyeditseng tsatsi le lengwe le lengwe.

. Batho ba ba nang le autism gantsi ba fitlhela go le boima go lebelela le go utlwa ka nako e le nngwe, ka jalo o ka lemoga

gore go na le bonnyane ba go bona kgotsa go se bone gotlhelele go leka go reetsa se o se buang. Ka lebaka la tsitsinyega go go ntsi go malla a kutlo, batho ba nang le autism ba ka bontsha go se rate lesedi, medumo, meutlwalo, menkgo le go tshwara.

. Batho ba nang le autism ba na le go se kgone go tshwara dilo sentle.

. Batho ba nang le autism ba ka nna ba

tshaga fela ka tshoganyetso kgotsa ba lela go se na lebaka la nnete. Ba ka nna ba tlhoka boroko. Go tlhaloganya tlhabololo ka nna go kgoreletsega thata mo go ka feleletsang go na le kgotlhang mo go ithuteng botshelo jotlhe ka go tlhoka go tlhologanya kakanyo e bonwang le go ithoma go tshameka, sekai, ba ka se kgone go tshameka ka boloko ya legong jaaka e ka re ke

sejanaga. Tulo ya boboko e tshwanetse go tlhaloganya lentswe le le builweng le le ka amegang, gantsi go feleletsa go le

gonnye gongwe go se na kamogelo ya se se boletsweng mo go bone. Go netefatsa gore o ikutlwa o sireletsegile le go

fopholetsa, ditiro tse o di itseng gantsi di dirwa gape le gape ka go itshwarelela go go isang tshikinyong ya phetogo. Diponagatso tsa boitshwaro jo bo bogale kgotsa go nna mafega ga di maswe thata, mme di tlhagelela ka go feleletsa e le go ngongorega go go tona, go tsielega kgotsa go tshaba. Gopola gore maitshwaro otlhe ke tlhologo ya puisano.

. Ga go tshabo ya kotsi e gantsi e le teng mme se se botlhoko ke gore se, se ka isa dikotsing le/kgotsa lesa.

. Tlhabololo e humanegileng e e sa siamang le e e siameng ya bokgoni jwa tlhabololo ya sejanaga e ka feleletsa e diile

tlhabologo ya disaene tsa gale, kgotsa e ka isa go se itekanele go le mmalwa ga mmele

. Maikutlo a bona a go tshwara,

go utlwelela, go bona, go utlwa le/kgotsa go dupelela go ka nna go tona kgotsa go nnye go na le ka metlha.

. Mekgwa e e sa tlwaelegang jaaka go tshameka ka majwe, go phaila letsogo kgotsa go dikolosa dilo go tlwaelegile mo bathong ba nang le autism.

. Ba ka ithophela go tshameka ba le bangwe.

MEFUTA E E MAANYAANYA YA AUTISM (ASD)

Mefuta e e maanyaanya ya Autism (ASD) ke lefutso la seemo se se feleletsang se sa itekanela mo kagong ya boboko le go dira. Dipatlisiso tse di ntsi di dirilwe go leka go bona se tlohang autism, mme jaana, ga gona dikarabo tse di netefatsang. Go na le tumellano kajalo gore autism ga se phoso ya ga ope. GA SE bothata ba thaloganyo kgotsa maikutlo a maanyaanya. GA SE dipholo tsa go nna motsadi o sa godiseng bana sentle mme bana ba nang le ASD GA BA ithopele gore ba se ke ba nna le maitseo. Go tlhoka maitseo ga bona gantsi ke ka lebaka la tikologo le ka mokgwa o o ba bontshang mathata a bona ao ba kopanang le ona.

Go nna teng ga Mefuta e e Maanyaanya ya Autism (ASD) go oketsega lefatshe ka bophara le dipalopalo tsa lefatshe lotlhe di bolela gore jaanong e ama bana ba 1 go 158 ba ka fa tlase ga mengwaga ya borobedi. ASD e ama basimane ba le bantsi gane go feta basetsana.

Go botlhokwa go gopola gore GA GONA go tlhabiwa ke ditlhong go nna le ngwana wa autism kgotsa e nngwe ya dilo tsa go se itekanele mo mmeleng.

KGOPOTSO GO BATSADI: Ga wa dira diphoso dipe. Ga se phoso ya gago gore ngwana wa gago a be a tsetswe a na le autism.

Ka bonolo fela, go na le mefuta e meraro ya ASD

1. **ASPERGER SYNDROME**

ASD ga se gantsi e feleletsa e le kgobalo ya monagano/boboko. Batho ba amegileng ka ASD ba ka nna ba itekanela kgotsa godimo ga foo ba nna le thaloganyo e e itekanetseng go kopana thata le tlhabololo ya polelo. Batho ba, ba kaiwa ba na le Asperger Syndrome. Ga re fopholetsa, 25% ya batho ba ASD bana le Asperger Syndrome.

2. **CLASSIC / KANNER AUTISM**

Ga ASD e pataganngwa le kgobalo ya monagano/boboko le/kgotsa go tlhoka bokgoni ba go ithuta, batho ba, ba kaiwa gore bana le "Classic" kgotsa "Kanner" autism. 75% ya batho ba ASD ba na le kgobalo ya monagano/boboko kgotsa go se kgone o ithuta.

3. **SAVANT FORM YA AUTISM**

Ga re fopholetsa 5% ya batho ba ASD ba na le "Savant" form ya autism. Se ke setlhophana sa batho ba ba kaiwang jaaka batho ba nang le bokgoni ja sengwe se le sengwe fela se se sa tshwaneng le tse dingwe, go na le dikgobalo tse dintsi. Sekai, ke gore, motho a ka kgona go tshameka motshameko o o feletseng mo pianong, morago a be a utlwile gangwe mme a ise a ke a rutwe go tshameka mo pianong, mme a sa kgone go dira ditiro tsa letsatsi tse di bonolo.

"KGOBOKANYO YA DIKGOBALO"

Go sa kgathalasege gore ke mofuta ofe wa ASD o motho a nang le one gongwe ka tsela eo ba bontshang mekgwa ya bona ya ASD, go tshwanetse go gopolwa gore batho BOTLHE ba tlholwe ka manontlhotlho gore a ba na le ASD, ba amiwa ke "kgobokanyo ya dikgobalo". Kgobokanyo e tlhola tiego mo go tlhabololeng mathata a tswelelang mo lelemeng le puisanong, kopano ya setlhophana le boitlhommo.

1. LELEME LE PUISANO

- Tlhabololo ya puo le leleme ga se tsa gale, ga diyo kgotsa di diegile.
- Go ka nna le bonnyane ba go arabela ga batho ba bua le bone kgotsa ba lebega e le dimumu.
- Ba ka nne ba se tshaloganye mofuta wa lentswe, saene kgotsa ka tsela eo sefatlhego se bonagalang ka teng, sekai, go goga sefatlhego kgotsa go ngeba;
- Ba ka amogela diponagalo, ditlhaloso kgotsa leleme le e seng la nnete sentle (sekai, ba ka nne ba nagana "botlaela" jaaka borashe le go latlhela leseka kwa ntle ga metsi a go tlhapa" ka ga borashe kgotsa masea);
- Ba ka fitlhela go le bothata go tshwara motlotlo;
- Ba ka boeletsa mantswe, dipotso, metlhala gangwe le gape;
- Batho ba ASD ba ka bua sentle le ka tolamo mme ba ka tlhoka go tshaloganya se se builweng mo go bone;
- Ba ka lebega ba le manganga, ba le bodipa, ba tenega kgotsa ba ngongorega thata, ba dumela sengwe le ga e se nnete;
- Ba ka bua ka manontlhotlho, go gagametsa ka tsela e e seng yona;
- Ba lebega ba sa reetse sentle kgotsa ba sa tshaloganye;
- Ba itsege ba na le nnete go fitlhelela ka tsela eo e leng dimatla kgotsa ba le makgakga/go tlhoka maitseo.

2. KOPANO YA SETLHOPHA SA SOSAETE

Batho ba ASD:

- Ba lebega ba itlhopile kgotsa ba sa kgathalele batho ba bangwe;
- Ba fitlhela go le boima go lekola mmele kgotsa go tshaloganya botlhokwa ba go ikokobetsa;
- Gantsi ga ba itshware sentle;
- Ba ka ila go lebelela ga ba ikutiwa ba tshwenyegile kgotsa go na le kgatelelo e nngwe;
- Ba ka nne ba se rate go kgomana ka namana;
- Ba ka tlhopa go tshameka gongwe ba nna esi;
- Go itshepa ga bone go ka bontsha go ikgetholola ga bone le go se itekanele;

- Maitseo a bona ga se a o ka emelang ka gore bana le bothata ba go tshaloganya maemo le leleme.

3. MAITSEO LE BOITLHOMO

- Ba ka tshameka ka ditshameki e seng ka tshwanelo sekai, ba beya ditsameki tsa bona ka lenaneo boemong ba gore ba tshameke ka tsone;
- Ga ba kgone go bonela pele dipholo tsa maitsholo a bona;
- Diphetogo tsa mokgwa wa tikologo, sekai, phetogo ya go ya kwa mabenkeleng, kgotsa go baakanya seemo sa thoto ya ntlo mo gae, go ka tlhola matshwenyego;
- Ba rata melao e e beilweng, gape ba ka nna bogale thata ga batho ba ba kgopisa kgotsa ba ba fetola;
- Ba bangwe ba ka nna le kgatlhego e e riling e e feleletsang e le ntsi thata;
- Ba ka fitlhela go le boima go bona kgotsa go naganela se motho o mongwe a le kang go se bona;
- Ba bangwe ba na le mekgwa e e sa tlwaelegang jaaka go tshameka ka majwe, go dikologa, go thwantsa monwana, go tshwara tshwara dilo, go utlwelela mofuta wa masela kgotsa go rulaganya dilo ka lenaneo gongwe diphetene le tse dingwe;
- Ba itshwareletsa ka dilo, sekai, go rwala karolwana ya boya letsatsi lotlhe;
- Mabela di ka bonagala ka lebaka la bao ba mo dikologileng ba sa kgone go bona kgotsa go tshaloganya;
- Dikgatlhego kgotsa thulaganyo ya ditiro di ka lekanyetswa, sekai, ba kgatlhegela go tlhakatlhanya.

O ka nne wa tlhokomela diponagatso tse di latelang:

- Go bona go le gonnye kgotsa go tlhoka pono;
- Go tlhoka letshogo la kotsi;
- Go tlhoka bokgoni ba go ithuta kgotsa go kgothalela dithuto tsa mekgwa ya tlwaelo;
- Setlholo sa go arabela leratla, mabone, menkgo, le tse dingwe, sekai, go tswala ditsebe, matlho, go se rate go angwa;
- Go lela kgotsa go tshaga go se na lebaka la nnete;
- Boitshwara ba go ikgobatsa sekai, go thula tlhogo, go ingwaya, go itoma;
- Go tlhoka boroko.

Boteng / Bontsi jwa Dikakanyo tsa go Utlwelela

Mo godimo ga "Kgobokanyo ya Dikgobalo", batho ba ASD ba na le **BOLEELE KGOTSA BONNYE JWA DIKAKANYO TSA GO UTLWELELA**. Sekai, kutlo ya bona ya go tshwara, go utlwelela, go dupelela, go bona le go utlwa go ka nna go gontsi kgotsa go gonnye go na le go go tlwaelegileng.

Se, se farologana go motho ka motho mme e seng batho botlhe ba ASD ba nang le dikutlo tse di tshwanang tse di kgoreletswang. Sekai, motho o mongwe a ka nna le kutlo e tseneletseng ya go dupelela, go tshwara, ga o mongwe a ka nna le boteng jwa go utlwa le go bona.

Se se tsholang gore dikutlo tse di nne bogale mo mothong yo a nang le autism ke gore tikologo ya bona e **tlalelana ka botlhoko ba kgothaletso e e feleletsang** e le gore ba

itshwara ka mokgwa o mongwe o o farologaneng. O mongwe a ka bapisa se le go phela mo tulong e e nang le pharakano e ntsi kgotsa ditulo tsa bosigo tsa go iketla mo go nang le mmmino o o kwa godimo, mabone a nna a le bogale, batho ba kgarakgatshega mme go na le menkgo e e bogale le tse dingwe.

ASD ke sengwe se se botlhokwa se se tshwanetseng go tlhokomelwa ga o leka go tlhaloganya maitseo. Gopola gore boteng ba ASD mo bathong bo ka farologana thata.

PHUPUTSO LE TLHATLHOBO YA GO BELAELA MOTHO YO A NANG LE MEFUTA E E MAANYAANYA YA AUTISM

Ga gona diteko tsa nama tse di leng teng gore a motho o na le ASD. E ka tlholwa fela ka go tlhokomela lekoko le lentsi la go siamisa e leng ngaka, kgotsa ka teko e le nggwe, mme ka ngaka e itseng thata ka se. Motho o beya phuputso mo lebakeng la bukana ya go tlholwa go le mmalwa jaaka, Setlhopho sa Boditšhaba sa Ditwatsi, mokwalo wa lesome (ICD10, Khamphani ya Lefatshe ya Boitekanelo ya 1992) le Phuputso le Bukana ya Dipalopalo, mokwalo wa bone (DSM IV, American Psychiatric Association, 1994).

Mo maemong a rulagantsweng sentle le mo nakong e lekantsweng, motho wa autism a ka bontsha disaene tsa "maitshwara a autistic" bonnye ba disaene di ka latlhega mme ka jalo go tlholwa ga yone ga se nne go go nepagetseng.

Mokgwa o e seng wa gale o tlhagelela ka nako. Tolamo ya phuputso e ka dirwa fela ga go ka tsewa **malotle a ditiragalo tsa tlhabololo go tswa boseeng** le go bona selekano sa malotle a kitso mabapi le boitshwara go disete tse di farologaneng le mengwaga e e farologaneng.

Re tshikinya gore ga o belaela gore ASD ke phuputso, o tlhoka go isa ngwana kwa ngakeng e e nang le kitso e e siameng thata ka ASD gongwe tiego ya yone.

REKOTO YA GO TLHOLA AUTISM MO BANENG BA BA NNYE (CHAT) (tetla ya seetsi ya MRC/SBC1995)

Rekoto ya go tlhola autism mo baneng ba ba nnye (CHAT) ke borifi ba go bonesa ka mokgwa wa tshitswana e e diriswang e e ikemiseditsweng go tshwara Mefuta e e maanyaanya ya Autism mo baneng. Ka gore e le ponagalo ya diteko, CHAT e fana ka seemo sa pele sa tlhatlho e e isang go tshwetso ya "ee/nyaa" gore, ka nako e, ASD e gongwe ga e / kgotsa go bonolo (mme go tlhokega tlhatlho e e feteletseng). CHAT e phatlhaladitswe ka 1992 ke Baron-Cohen, et.al.,. CHAT e tsaya fela metsotso e le metlhano go ya go e le lesome go e tsamaisa le go e kora. Ga go tlhokege katiso e e riling, mme e ka tsamaiswa ke batho ba farologaneng. CHAT e diretswe to diriswa mo baneng ba nnye jaaka ba dikgwedi dile 18.

CHAT e na le "ee/nyaa" ya dipotso tse nne gore di arabiwe ke motsadi wa ngwana. Dipotso tse di botsa ga ngwana a bontsha maitshwara a rileng, e leng, go tshameka, kgatlhegelo ya bana ba bangwe, go itira e kare wa tshameka, go tlhokomela go go kopaneng, go supa go botsa ka sengwe, go supa e le go kgatlhegela sengwe, go tshameka bokgwakgwa le go

thambola, go aga sejanaga, le tiro ya go tshameka. CHAT gape e na le dikelotlhoko tsa kitsiso ya dikopano tse tlhano magareng ga ngwana le motlhatlhabi, e e dirang gore modiri wa tleniki a bapise boitshwaro ja ngwana ka tthaloganyo ya motsadi.

Ditlhotlheletso

1. Go botlhokwa gore o supe ngwana wa ASD ka botlalo ka bonako. CHAT ke sediriswa se se botlhokwa sa seemo sa pele mo go boneseng mokgwa o o diriswang mo baneng go tloga ka 18 go ya go dikgwedi di le 36 tse e leng gore go na le seemo sa go tshwenyega ka kgonagalo ya Maanyaanya a Dikgobokanyo tsa Autism.
2. Ga ponagatso e e dirwang ka CHAT e rotloetsa kgonagalo ya Mefuta e e Maanyaanya ya Autism, ditlhatlhobo tse di feteletseng di a tlhokega go isa go phuputso.
3. Ga ponagatso e e dirwang ka CHAT e rotloetsa ASD gore e ka se nne teng, go sa mpe go le botlhokwa go:

Tlhatlhoba ngwana mo tthabololong kgotsa bothata ba bongaka bo bo ka ttholang tshimologo ya ngongorego.

Tswelela pele ka go tthokomela kgafetsa ka nako le nako mathata a ka amanang le go ttholega ga ngongorego.

4. Go botlhokwa go gopola gore ga se bana botlhe ba nang le ASD ba ka bonwang go sa le gale.
 5. Ka gore nako ya tshimologo le tthokego ya matshwao a a sa tshwaneng, go rotloetswa gore ponagatso e boeletswe ka mengwaga ya seemo se se farologaneng ga dingongorego mabapi le ASD di ntse di tthagelela.
-
-

CHAT – e diriswa ke dingaka tsa kakaretso gongwe baeti ba boitekanelo mo kgweding ya bo 18 ya tlhotlheletso ya go tlholwa kwa ngakeng.

Karolo A: Botsa motsadi

A ngwana wa gago o rata go dikoloswa, go tloiswa mo lengoleng ya gago, etc?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago o tsaya bana bangwe tsiya?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago o rata go tlola mo dilong, jaaka ditepese tse di kwa godimo?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago o rata go tshameka motshameko wa iphitlhe-o-batlwe?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago wa tle a dire jaaka e kare, sekai, go dira kopi ya tee le ketlele ya tee, gongwe go itira e kare o dira	EE	NNYAA
A ngwana wa gago wa tle a dirise monwana wa bosupa go supa, go botsa sengwe?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago wa tle a dirise monwana wa gagwe wa bosupa go supa, go bontsha kgatlhego ya sengwe?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago a ka tshameka sentle ka ditshameki tse dinnye (sekai, dijanaga gongwe diboloko) ntle le go momela, go feretlha gongwe go di diga?	EE	NNYAA
A ngwana wa gago wa tle a tlise dilo kwa go wena (motsadi) go go bontsha sengwe?	EE	NNYAA

Karolo B: Tlhomamiso ya Ngaka ya Kakaretso gongwe Moeti wa la Boitekanelo:

Ka nako ya go kopana, a ngwana o ile a itebaganya le wena?	EE	NNYAA
* Batla kelotlhoko ya ngwana, mme o supe go ya ka bogare ba phaposi ka seo a se kgatlhegelang mme ore “bona! Go na le (leina la setshameki)! Lebelela sefatlhego sa ngwana. A ngwana o lebelela go bona se o se supileng?	EE	NNYAA
Batla kelotlhoko ya ngwana, mme o fe ngwana setshameki sa kopi le pitsa ya tee mme o re “a o ka dira kopi ya tee?” A ngwana o dira jaaka e kare o tshela tee, wa e nwa le tse dingwe?	EE	NNYAA
E re ko ngwaneng “lesedi le kae? Gongwe “Mpontshe lesedi”. A ngwana o SUPA lesedi ka monwana wa gagwe wa bosupa?	EE	NNYAA
A ngwana a ka aga lebota la ditena? (ga go le jalo, tse kae?) (Dinomoro tsa di boloko)	EE	NNYAA

KHEISI YA KHONFERENSE – TEMOSO YA GO FALOLA YA BATSWADI E E KWADILWENG KE BATSADI!

Go batswadi, dikopano tsa kgakololo, ketelo ya ngaka gongwe kopano ya lekgotla e ka nna ya tshosa batswadi. Ka jalo, ke tseo tse mmalwa tse di ka dirang gore dikopano tse, di tlhologanye le gore di se ka tsa baka kgotlhang:-

1. I paakanye

- Ka matsatsi a le mmalwanyana gongwe pele ga kopano ya gago, nna le pene le pampiri gaufi le letsogo, gore o tle o kwale dipotso tseo batlang go di botsa. Gantsi tsotlhe, re leka go boloka dipotso mo ditlhogong tsa rona mme go se iketle ga rona go dira gore re di lebele.
- Boloka dipegi tsa ngwana wa gago, ditlamorago tsa diteko le mengwaga eo disaene di bonweng ka yone le tse dingwe mo faeleng, go ya ka thulaganyo ya letlha mme o tseye kitso e, le wena.
- Ga go kgonega, dira bonnete ba gore batsadi botlhe ka bobedi ba nna teng kwa dikopanong, gongwe ga se, se se bonolo, tsaya mongwe wa lesika gongwe tsala e e ikanyegang ya gago gore e tle a kgothatse.

2. Mo letsatsing leo

- Tsaya pampiri, gore o tle o kwale ga puisano e setse e le teng. Apara diaparo tse ukutlwang sentle mo go tsone le gore maikutlo a gago a tiye mme o kgothale.
- Ga batsadi botlhe boo babedi ba ya kopanong, leka gore le seka la bapa. Nna ka fa letlhakoreng le lengwe, gore le tle le buisane ka matlho le go fetolana ka ntlha ya leitlho go netefatsa le go iketla.
- Go ya ka tsela eo e leng bonolo ka teng, reetsa ka tlhomamo le ka tlhokomelo go se bakatise ba go bolelelang sona. O seke wa tshaba go botsa dipotso gongwe go botsa ditlhaloso ka mantswa a a boima a bongaka. Ga o na le dipotso, dira bonnete ja gore o kwala dikarabo fa fatshe gaufi le potso ya gago.
- Ga bobedi ba lona le le teng kwa kopanong, bobedi ja lona bo tshwanetse go tsaya dintlha ka se, se tla dira gore le nne le rekoto ya nnete ya kopano.
- Ga nako e setse e ile mme o sa botsa dipotso tsotlhe tsa gago, ka gongwe o ka beeletsa letlha le lengwe la kopano kabonako jo bo kgonegang, gongwe tlogela lekwalo la gago la dipotso mme o botse ngaka, motlhatlhoi kgotsa morutabana go ikopanya le wena mabapi le dikarabo tse di saletseng kwa morago.
- Ga o tswa mo diphaposing tsa nganka, phaposi ya di X-ray kgotsa kopano e nngwe le enngwe, tsaya dipegi le filimi le tse dingwe. Ga se, se se bonolo kopa go koleka seetsi. Dipegi tse, di ka tlhokega ka morago ga sebakanyana mme se, se ka thibela ngwana wa gago go ka boeletsa mokgwa.

- Gopola gore mokatisi kgotsa lekgotla la di tthatlhobo le le fa pele ga gago le tlile fa, go thusa wena le ngwana wa gago. Ba go eme nokeng.

3. Morago ga kopano

Bala se o se kwadileng ka bonako morago ga kopano kitso e sa ntse e le ntšha mo tshaloganyong ya gago ka gore o ka tswa o lebetse sengwe se o tshwanetseng gore o be o se kwadile. Se o ka se dirang ke gore o kwale ka kakaretso se o se se tshaloganyang go tswa kopanong mme o romele se ko ngakeng kgotsa lekgotla la ditthatlhobo, o botsetsa bonnete ba se o naganang gore o se tshalogantse.

Gopola gore ga o esi. Go na le batsadi ba le bantsi ba ba fetileng gongwe ba ba fetang go se se tshwanang le se o fetileng go sone.

Ka kopo, ikopanye le Mmele wa Boditšhaba wa batho ba Autisim mo Afrika Borwa (Autism South Africa) ka ba ka go tshegets, kitso le tsamaiso. Ba ka nna gape ba le tshwaraganya le batsadi, dikolo, makgotla go ya ka mafelo a ona, ba kgolagano ya tshegetso le bakatisi mo lefelong la gago la bonno.

Le ga o ka ikutlwa o tshabiwa ditlhong kgotsa wa tsielega, go a thusa go bua le batsadi ba bangwe ba ba bana ba nang le autism. Le ka arogana maikutlo a lona, la fetolela dikakanyo mme la bopa botsalano bo bo ntšha ba lona gongwe ba ngwana wa gago.

KGAKOLOLO KA TSA BOTSHELO BA LETSATS

Dintlha tse di latelang di tserwe go tswa go "Mefuta e e maanyaanya ya Autism: Go tshaloganya phuphutso le go "Boneng Thuso" ka Mitzi Waltz, copyright 2002 by O'Reilly le badirammogo, Inc. Tetla e filwe go gatisa le go phatlhalatsa dintlha tse, kwa ntle tiriso ya thekiso ga fela tse di ka fa godimo tse di le teng. Kitso ya mokwalo o, e tshalosa gore o ithute mme ga ya tshwanela gore e diriswe ka tsela e sele go ya ka mokgwa wa katiso ya maitshwaro a bongaka. www.patientcentres.com (mantswe a mangwe a baakantswe gongwe a fetotswe gore a tshwane le a go ya ka mokgwa wa botshelo ba Afrika Borwa, le kopanyo ya kitso e okeditswe).

Go poma moriri

Ga o ka batlisisa gore ke eng se se tenang ngwana wa gago ka go kgaola moriri, leka go tlosa mabaka ao a riling. Ga o ka dira se, o ka kgona le gore o dire tiro ka metlha mme o tshaloganya motho yo a kgaolang meriri. Mathata a tlwaelegileng le tharabololo ya ona ke:-

- **Go se ikutlwe sentle ka tsa mafelo a meriri.** Batla modiri ka moriri wa bogologolo o o sa diriseng dilo tsa go tshaba moriri tse di nang le monko o tseneletseng. Di diriswa tse di se nang motswako o o nkgang gantsi di a bonagala, mme ka nako enngwe o ka fitlhela e le gore o tshwanetse go di reka o ye le tsona. Leka gore o se ka wa beeletsa nako ya go ya kwa lefelong la meriri ka nako e tshwanang le ya mongwe o a ileng go dira pheme kgotsa a ile go oketsa mmala wa moriri wa gagwe ka gore dilo tse di ka nna le menkgo e e bogale. Gape leka gore o beeletse nako pele kgotsa ya bofelo ya letsatsi.

- **Go se ikutlwe sentle modumong wa ditlilipara kgotsa go kgaola ga dikere.** Batho ba bangwe ba kgona go itshokela modumo o le mongwe e seng o mongwe. O ka akanya go tsaya dithibo tsa ditsebe, kgotsa motsamaisi go ntsha medumo. Modiri-ka-moriri wa gago o tshwanetse go dira ka boitumelo ka mogala wa ditsebe ga se, se dira gore ngwana wa gago a nne mo setilong! Gape o ka tlhophisa go amogela setaele se se telele sa moriri ga go tlhatswiwa moriri le go kama e se mathata ka se, se ka dira gore go nne le diketelo tse di kwa tlase thata go modiri-ka-moriri!
- **Dikutlo tsa go se ikutlwe sentle ka kakaretso.** Leka go kama moriri wa ngwana wa gago ka metlha ka borashe jo bo boleta go leka gore ba tle ba tlwaele go kangwa kgotsa go tlhatswiwa moriri. O ka lesa ngwana wa gago gore a nne mo diropeng tsa gago ga ba mo poma. E nngwe tharabololo ke go bona mongwe o a itseng go kuta moriri go tla legang la gago ga ngwana a sa rate go ya kwa lefelong la modiri-ka-moriri. Dira bonnete ba gore wena kgotsa modiri-ka-moriri a dirise kgole ya molala le kheipi go dira gore moriri o seka wa ama letlalo le diaparo ka go se rate go go ka dira gore ba se ka ba iketla le go se itumele thata.
- **Go kgarakgatshega go go tona.** Go tshikinyega go le gongwe fela mo setilong sa modiri-ka-moriri go dira gore go nne le setaele sa moriri se se makatsang!! Ka lebaka le, batsadi ba bantsi ba kuta meriri ga bana ba bone ba robetse. Dikere di a dira gona le ditlilipara tse di modumo di ka diriswa. Tshwara borashe le kamo mo letsogong, mme o dire ka bonya.

Tshego ya manala a maoto le manala a matsogo go phepafatsa

E ka nna tshabo e e feteletseng go kutiwa, keletso ya go se kgaogane le karolo e nngwe ya gago e e riling, kgotsa modumo wa ditlilipara, mme bana ba bantsi ba ASD ba tlhoile go kuta manala a bone. Ditlilipara tsa manala a maoto a kobegileng thata di bonolo go diriswa gona le ditlilipara tsa manala a matsogo. Se, ke tiro e nngwe e batsadi ba e dirang ga ngwana wa bone a robetse.

Go tlhapa

Ga ngwana wa ASD a sa rate go tlhapa, dira go tlhapa gore go nne monate ka mafulo a go tlhapa, disepe tsa dipene tse di nang le mmala le ditshameki.

E ka nna teko tota go ngwana kgotsa motsadi wa ngwana wa ASD go itlhapisa bogolo thata ga ba tshepile go bona dilo. Motho wa ASD a ka tlhapisa matsogo le maoto a gagwe diretse, mme a ka se thaloganye go tlhapa letlalo la gagwe le magwafi le tse dingwe, ka gore ga ba kgone go bona leswe lengwe mme ga jalo ga bone lebaka la go tlhapa setho seo.

Bana ba bangwe ba ba tshabang kgotsa ba ba sa rateng sekotlolo sa go tlhapela ba rata go thuma. Tlhotlheletsa ngwana go tlwaela metsi ka go mo letla gore a tshameke mo metsing a nosetsang tlhaga ka marokgwe a makhutshwane. Thaloganyo ya letamo le tse di dirisiwang go nosetsa ka nako e nngwe di ba thusa go latlha go tshaba go kolobetswa.

Katiso ya kwa ntlwaneng

Ke tla itse jang gore ngwana wa me o setse a ka katiswa go ya ntlwaneng?

Bana ba ASD ba diega go ithuta mekgwa ya go ya kwa ntlwaneng. Le ngwana o a kgonang a ka nna le mathata go gopola maikutlo a tlhokego ya go ya kwa ntlwaneng. Seemo sa tlhabololo sa ngwana e ka nna lebaka gore a ngwana o setse a ka katiswa go ya ntlwaneng. Dithuto tse dingwe tsa go katisa go ya ntlwaneng di akanya gore go emela go simolola thuto ya kwa ntlwaneng go fitlhela ngwana a le dijara di le nne, go rota le tse nne le halofo go ithoma.

Saene ya pele e ka nnang gore ngwana o setse a ka katiswa go ya ntlwaneng ke ga ba simolola go lemoga tlhokego ya go ya kwa ntlwaneng. Sekai, se se ka bontshwa ka diphetogo mo maitshwarong, go lebega a kgoreletsegile le go se iketle. Bana ba bangwe ba utlwa bongola kgotsa mongato o o ditshila mme ba kgone go itsele batsadi/batlhokomedi ka seo. Go itse gore a ngwana o setse a ka katiswa go ya ntlwaneng ke sesupo se sentle gore a ngwana o kgona go nna a le phepa ura e le nngwe kgotsa tse pedi ka nako le ga a robetse. Ga go se jalo, ga se gantsi ngwana a bonagala a ka katiswa go ya ntlwaneng.

Ga o nagana ka tlhotlheletso ya katiso ya ntlwaneng, go botlhokwa gore ngwana a kgone go dirisa ntlwana mo sephiring sa ntlwana gongwe phaposi ya go tlhapela. Le pele a simolola thuto, go ntsha mongato wa ngwana mo phaposi ya go tlhapela go ka thusa ngwana go lemoga gore eo ke lefelo la go ithoma. Go bontsha serua ka nako ya pele, leka go dira bonnete ba gore tiriso ya sone e teng mo phaposi ya go tlhapela.

Tshupo ya nako ya ga ngwana a ya kwa ntlwaneng

Tlhokomela ngwana wa gago matsatsi a le mmalwa kgotsa beke go bona gore go ithoma leng kgotsa go ntsa metsi. Go tlwaelegile ka ka tsela ya go bonagala thata jang ka nako ya dijo le dino di bonwa ka nako e le nngwe ka matsatsi otlhe. Go supa mokgwa oo, go ka thusa go batlisisa gore o ka isa ngwana wa gago leng kwa ntlwaneng kgotsa go mmaya mo serueng ka ga se, se ka feleletsa se okeditse go rata ga bone go dirisa ntlwana sentle.

Go simolola thuto ya ntlwana

Ga o simolola thuto, ga go le bonolo, oketsa dino tsa ngwana le ditlhefeletsi go oketsa tlhokego ya bone go etela ntlwaneng. Ga o setse o bone dinako tse di riling tsa teng tsa letsatsi ga go setse go le gantsi gore ngwana wa gago a tlhoka go ya ntlwaneng, go simolola thuto go ka nna bonolo thata. Maikemisetso ke go isa ngwana kwa ntlwaneng pele gore a tlhoke go ya kwa ntlwaneng sekai, ga ngwana wa gago gantsi a senya mongato ka 9:00, 11.15 le 1.00 le tse dingwe, mo ise kwa ntlwaneng kgotsa mo nnise mo serueng metsotso e le metlhano pele. Mo tlhotlheletse gore a nne nakwana go oketsa bokgoni. Go ka thusa go fana ka seno metsotso e le 10-15 pele a ntshetsa go ithoma kwa ntle go oketsa go tlwaela ga bone go ntsha metsi kgotsa go ithoma.

Phaposi ya go tlhapela e tshwanetse go nna lefelo la tikologo e e rategang mo ngwaneng wa ASD. Go fa ngwana wa gago sengwe go se dira ga a le kwa ntlwaneng go ka thusa go oketsa go tlhokomela boiketlo sekai, go ba neya dibuka tsa bone tseo ba di ratang kgotsa setshameki sa gagwe. Go kala nako jaaka go dirisa tshupanako ya Alamo go ka thusa

ngwana go tlhokomela ga a setse a ntse sebaka sa boleele jo bo tlhokegang ja nako.

Go ituela go botlhokwa. Wena fela jaaka motsadi o tla itse gore ngwana wa gago o ikutlwa jang jaaka tuelo. Go bana ba bangwe e ka nna semonamone se a se ratang, go ba bangwe e ka nna go tshameka ka metsi mo sekotlolong sa go tlhatswetsa dijana metsotso e le metlhano. Ga ngwana wa gago a kgona go nna mo ntlwaneng sebaka sa nako e e riling, go duela boitshwaro jo, go tla oketsa mafolofolo le go tlhomela. Go botlhokwa gape go batla, ka boiketlo go fokotsa dituelo go ka nna botlhokwa, mme o se ka wa tlogela ka pele ka se se baka boitsholo. Go dirisa pono ya kitso, (jaaka setlhopa sa ditshwantsho tse di ka bontshang se se tlhokegang go diragala ka nako ya kwa ntlwaneng) se ka tokafatsa bokgoni ja thuto ya kwa ntlwaneng. Se, se akaretsa le bana ba kgonang.

(E tserwe go tswa go Sosaete sa Boditšhaba sa Autistic – UK www.nas.org.uk)

Go apesa

O dirang ka ngwana o o apolang diaparo ka nako e nngwe le enngwe? Pele leka fo batlisisa gore goreng? Lebaka le le tlwaelegileng ke go utlwelela mofuta wa lesela ka bana ba bangwe ba sa rate mofuta wa lesela, boboya, leina la seaparo, moroko le tse dingwe.

Ke teko go bona se se ka dirwang gore ngwana a nne a apere sebaka. Go na le boikgethelo jo bontsi jaaka go apara lesela le le boleta, go sega/ntsha maina a diaparo, le gone go fetolela seaparo gore moroko o se ka wa gotlha letlalo la gagwe. Bana ba ba sa kgoneng go itshokekela mabanta a letheka, gantsi ba tshwara rekere ya letheka la marokgo a makgutshwane bogolo thata ao a dirilweng ka lesela le le boleta jaaka diterekesutu.

Bana ba ba tlhokang go apara mengato, mengato yona ka boyone ke bothata. Tihola mme o alafe diso tse bakwang ke mongato. Sekai sa mengato e farologaneng, leka ditoulo, lesela kgotsa mofuta e e farologaneng ya mengato, kgotsa o leke le saese gore ka gore go tiisa mo lethekeng le maoto ke bothata. Marokgwe a diterekesutu tse di lokogileng a ka nna monate mo godimo ga mengato.

Batho ba le bantsi ba nang le bothata ba dikutlo ba tlhopho masela a boleta, jaaka jeresi kgotsa lesela, mo tlase ga faboriki e e thatafetseng jaaka bokate. Go ka thusa go tlhatswa seaparo se se se ntsha makgetlonyana pele o se neya ngwana go apara ka se se ka ntsha go thatafala ga sone le menkgo e e sa tlwaelagang.

Ga ngwana a gana go apara seaparo sengwe, dira bonnete ja gore ga wa fetola sesepa gongwe sesepa se nolofatsang diaparo ga di tlhwatswiwa. Ngwana wa gago a ka se rate monkgo o o motšha kgotsa ba ka nna le twatsi go sesepa sa go tlhatswa se setsha kgotsa se se nolofatsang diaparo.

Ntsha maina a diaparo gotsa ka mo gare ga diaparo ga go kgonega, ga maina a diaparo a tlhokega, o se ke wa rokelela mo lefelong la molala, mme o ka nna wa rokelela mo letlhakoreng sa moroko o o sa ameng letlalo la ngwana.

Tharabololo e le nngwe e e tla bolokang madi a gago le mathata ke go reka diaparo tse di kileng tsa aparwa pele gona le tse di ntšha. Diaparo tse di tsentsweng mo senolofatsing sa diaparo pele diaparwa se ka utlwala se siame. Gape di ka tlhoka go tlhwatswiwa gape makgetlho a le mmalwanyana go ntsha menkgo.

Go kgabisetsa Autism

Ga o reka thoto e ntšha ya ntlo, tlhokomela thata gore o reka e e tiileng le gore go bonolo go e phepafatsa. O ka batla go dirisa selo se se naparetsang ditshwantsho mo dirakeng. E ka nna botlhale gore o se ke wa boloka dilo tse di tlotlegang thata mo di ka fitlhelelwang teng.

Malao a tlhatlhaganang le dilo tse dingwe tsa thoto ya ntlo tse di tlhotlheletsang ngwana go tloa kgotsa go itshwareletsa di ka se nne monagano o montle mo ngwaneng yo a nang le ASD, bogolo thata ka gantsi ba sa tshabe kotsi le kitso ya sejanaga le bokgoni.

Diraka gantsi di diriswa jaaka maitshwarelelo a go palama mme foo di tshwanetse gore di be di kokotetswe sentle mo lebotaneng, kgotsa di ntshiwe.

Bana ba bangwe ba lebega ba na le kgatlhego ya go sutisa thoto ya ntlo, gantsi ba dirisa di karolwana go aga dirampo go mafelo a ba sa fitlheleleng kgotsa a ba kgalemetsweng gore ba se ka ba ya kwa go one. Tharabololo ke:-

- Ntsha mabili kgotsa dilo tsa go relela mo maotong a thoto ya ntlo
- Tlhopa thoto e e boima thata
- Boima kgotsa go kgorometswa ga thoto ka diboloko tsa samente e e thata di fitlhegile ka fa tlase ga ditilo
- Pitlaganya thoto le mabota kgotsa fo fatshe e ka nna tharabololo.

Ga o batla go nna le e le enngwe kgotsa diphaposi tse di ntle, ka gongwe o ka dilotlela kgotsa o ipaakanyetse go nna o di tlhokometse ka nako tsotlhe. Batsadi ba nang le kitso ba ka go bolelela gore ga o leka go nna o sa lotlela kamore go e tlhokomela ga go bonolo.

Go bipela dilo tse di ka tswang kotsi mo ngwaneng

Batsadi ba masea a gogobang le bana ba utlwa botlhoko mo sutiseng dilo mo ba ka di fitlhelelang teng mme se ke sengwe se batsadi ba bana ba nang le ASD ba ka tlhokang go tsewelela pele ka sona dijara di le mmalwanyana.

Dilo tse di ka tswang kotsi ke:

Digalase le matlhabaphefo. Bana ba bangwe ba lebega ba kgatlhegela modumo wa go thuba digalase mme go nna le mosola gore o netefatse gore matlhabaphefo a nne a bipilwe ka filimi ya teng, kgotsa karolwana ya fomo e diriswang go khabara ka fa gare ga letlhabaphefo ke sengwe se se ka dirwang se e seng tlhwatlhwa e kwa godimo. Go busetsa galase mo letlhabaphefong kgotsa setshwantsho ka polasetiki e e sa thubegeng go ka thibela dikotsi.

Megala ya dilo tsa go tswala matlhabaphefo. Tse di emetse kotsi e kaletseng ga ngwana a beya tlhogo ya gagwe mo teng ga tsone. Bonolo fela o kgaole kgotsa o kgaole mogalana ka bokgutshwane gore ba se ke ba fitlhelela.

Tsamanyana mo ntlong ya gago le selekanyo sa ngwana wa gago le dikgatlhego mo tlhologanyong. Ga o ka lemoga mme o tlose mathata a ka tlhagang pele ngwana wa gago a bona, o dirile sentle. Ke tse, tse dingwe tse o ka di tlhokomelang:

Dipolaka tsa motlakase tse di pepeneneng. O ka reka dikhabara tsa dipolaka mo mabenkeleng a tsona.

Megala ya motlakase e e mo pepeneneng. Megala e e mo pepeneneng e tshwanetse go bipelwa ka theipi kgotsa di bolokiwe sentle. Methapo ya motlakase e ka thibelwa go diriswa ka go aga lebota le lengwe kgotsa ga go le botlhokwa go ka nna botoka go ba sireletsa mo lebotaneng.

Difene tsa motlakase. Difene tsa bokose ga di kotsi thata, mme menwana e mennye e ka lekana mo gare ga diphatlha. Teko ka go busetsa fene. O ka dirisa difene tsa maruleleo go na le tse di emiswang fela.

Go tshuba setofo. Batlhokomedi ba molelo ba ka fokotsa thaelo ya go tshwara molelo, kgabo kgotsa magala a bogale, mme batlhokomedi ba mollo gape ba ka tlhola go fisa ga o ka tshwarwa o le bolelo. Batsadi ba bangwe ba ntsha dikonopo mo setofong mme ba beye sethibelo fa pele ga tsone. Tsenya valofo ya gase ka fa morago ga setofo kgotsa o se ntshe mo polakeng ga o sa se dirise. Tsenya dinotlolo mo mabating a phaposi ya go jela mme o fitlhe senotlolo.

Matlhokwa a mollo, Laetara le dilo tse di kapang mollo ka pele. Lotlelela dilo tse, tlhokomela baeti ba ba boatla ba tlogelang dilaetara kgotsa matlhokwana a mollo mo ditafoleng.

Dilo tsa go phepafatsa, dipente, metswako le dikhemikhale. Raka e e lotlelwang e botlhokwa go nna le yona go boloka dikhemikhale tse di diriswang mo ntlong pontsheng ya ngwana wa gago. Bana ba bangwe ba bagolwane ba nang le ASD ba kile ba kopana le go gobala mo bobokong makgetlo a le mantsi ka go sunetsa oli, selo se se ngaparetsang kgotsa metswako e mengwe.

Melemo, e leng ditlama le melemo ya dikotla. Boloka tsotlhe tse e leng melemo mo ba ka se fitlhelelang. Diraka tsa diphaposi tsa go tlhapela tse di nnang di lotletswe di ka dira, mme go boloka melemo mo diphaposi tse ga se kakanyo e e molemo ka lebaka la seemo sa bongola. O tshwanetse go agelela raka mo phaposi e nngwe kgotsa o dirise lebokose le le lotlelwang. Mabokose a manye a madi a dira sentle mme a bonwa kwa go rekisiwang thoto ya di ofisi teng ka tlhwatlhwa e kgonegang. Gore go nne bonolo mo go wena, O ka rata go boloka melemo ya beke, dipilisi tse di thusang kago ya mmele, le divitadini di badilwe mo lebokosong la dipilisi, mme o beye lebokoso leo mo lefelong le le bolokeselelang. O tlhokomele gore o se ke wa tlogela melemo e e ka tšhotlhwang le divitadini mo go fitlhelelang teng.

Disekerete. O tla nagana gore di utlwala di se monate ga o di ja, mme bana ba bangwe ba itsege ba kile ba di ja. Motsoko o kotsi ga o jelwe. Boloka disekerete, seneifi, motsoko o o tšhotlhwang, le dilo tsa molora kwa kgakala le bana.

Nnotagi. Go kotsi go tswaka le bojalwa jo bonnye le melemo e mentsi e diriswang mo bathong ba ASD. Ga o rata go boloka dinotagi tsa mefuta mo gae, o tshwanetse go nna le raka e e lotlelwang, kgotsa o beye setsidifatsi se sele mo karasheng e e lotlelwang.

Dithipa. Dithipa tse di bogale di tlwaelegile e le dingwe tsa legae, mme di kotsi thata. O tshwanetse go agela senotlolo mo rakeng ya dithipa. Tlhokomela dithipa le dilo tse dingwe tse di bogale tse di diriswang mo lefelong la go apeya tse di ka tlogelwang mo sinking, mo dikhaontareng kgotsa mo motšhining wa go tlhatswa dikotlolo.

Dikgato tsa tshireletso

Bana ba bangwe ba ASD ba lebega ba na le kitso e e rileng ya go kgona go tshaba mo dikamoreng tsa bona, magae le ditshingwana. Talente e, le go tlhoka go nna le kutlo ya tshabo ya kotsi go ka feleletsa mo dikotsing tse di maswe thata.

Ditshireletso tse dingwe tse batsadi ba kileng ba di leka, ka go farologana ga tsona ga go falola, di a latela:

Go agelela dinotlolo kgotsa dikunupi tsa mabati ka dinotlolo tse di dikoloswang di lebile kwa ntle mo mabating a dikamore go ka boloka ngwana a sireletsegile mo kamoreng ya gagwe bosigo. Go ya ntlwaneng e ka nna bothata mo ngwaneng ga a lotleletse mo kamoreng. Inthakhomo kgotsa saene go gakolola batsadi e ka nna tharabololo go bothata jo (ka se se e ka nna photi go bao ba batlang go leka). O se tlogele hitara e sa elwa tlhoko mo kamoreng.

Mehubo ya dinotlolo kgotsa dinotlolo tsa dikeetane tse di ageletsweng kwa godimo ga mabati a ka fa gare go ka fokotsa go kgona go tsona mo dikamoreng tse dingwe, kgotsa ga boloka ngwana mo kamoreng e le nngwe. Tse di ka bulwa bonolo ga ngwana a gola a nna moleele, go nna thata go pateletsa lebatl, kgotsa go akanya gore go ema jang mo setulong go fitlhelela mohubo.

Mabati a tshireletso a gabedi kgotsa gararo ka fa ntle ga mabati, ka bonya, a ka dira ngwana wa ASD yo a ratang go tshaba. Boloka dinotlolo di fitlhegile mo ba bangwe ba itseng gore di kae gore ga go tlhaga mollo.

Matlhabaphefo a ka kokotelwa kgotsa a tswalwa, go tsaya tsiya gore letshwao la molelo le bakwa ke eng.

Ditshipi di ka bewa mo matlhabaphefong le dialamo ga di le teng tse di ka gakololang ga lebatl le bulwa. Go ya ka lebelo la ngwana wa gago, se se ka nna sa go fa nako e lekaneng go tshwara ngwana pele a fitlha mo tseleng kgotsa letamong le tse dingwe. Mabota a tiileng a emetseng kwa godimo ke tsona ditlletlebo tsa lentle la legae la gago.

Kgole ya letsogo gongwe ya molala e ka dirwa ka nomoro ya mogala wa motsadi kgotsa motlhokomedi e e ka aparwang ke ngwana ka nako tsotlhe. Tlhagiso leseding e o ka batlang go e agela mo selong se ke:

- Ke na le Austism
- Ga ke kgone go bua
- Ga ke tshaloganye mantswa
- Ga ke na maikutlo a kotsi
- Ka kopo ikopanye le

LEFATSHE LA KUTLO LA BAO BA SA ITEKANLANG

KA KUTLO. E tserwe go tswa go lekgotla la la bophara la Autistic (UK)

Webpage (www.nas.org.uk) ya tapelwa baditshaba ba SA go se kae.

Kitsiso

Go dira le go tsaya karolo mo tikologong ya lefatshe, re tlhoka go dirisa dikutlo tsa rona. Dikutlo di re thusa go tlhaloganya tikologo e e re dikologileng le go e arabela. Dikutlo di tshameka ntlha e e botlhokwa mo go boneng tse re di dirang mabapi le seemo se se rileng. A ko o bone se se ka diregang le gore o ka ikutlwa jang ga e nngwe kgotsa dikutlo tsothe tsa gago di ne le bogale gongwe di se teng gotlhe gotlhe. Go tlhoka go se dire ga tsone go bidiwa "Kopano ya dikutlo tse di sa direng" mme e fitlhelwa gantsi go batho ba nang le ASD.

Ditiro tsa ka metlha (tse bontsi ba tsone re sa di tseyeng tsiya) batho ba nang le ASD ba ka utlwa botlhoko le go tenega. **Maitseo a motho yo a nang le ASD gantsi e nna karabo e tlhamaletseng go dikutlo tse ba di itseng.** Ka jalo go ya utlwagala gore ke eng ga batho ba nang le ASD ba dira moetlo, kgotsa ba na le tlholeletso ya maitseo a tshwanang le go dikologa, go phutholola le go thepa, ka ga se, se dira gore ba ikutlwe ba le seemong sa go laola mme ba sireletsegile mo lefatsheng le e leng la bona le gantsi le tshosang.

Kutlwedi e na le dikutlo tse thataro mme tsona di balelwa ka fa tlase ga dibaka tse pedi, mafafa (godimo) le go kokobela (tlase) kutlo. Go botlhokwa to gopola gore mathata otlhe a ka bonwa ke batho ba nang le ASD.

Mathata a Kutlo

1. Mokgwa wa go tshwarelela (vestibular) system

Motho yo a nang le ASD, mathata/dipharologanyo e ka nna:

Go kokobela (tlase)	Botlhokwa ba dira ka majwe, do dikologa, le spinning.
Mafafa(godimo)	Mathata mo ditirong tse ka nnang tsamaiso jaaka kitso ya kolo

Tse di ka thusang

Go kokobela (tlase)	Tlhotlheletsa ditiro tse di ka ba thusang go simolola ditekanyo tsa bona - go kganna pere, go akga, go dikologa le go bona disage tsa lewatle.
---------------------	--

Mafafa (godimo)	Tlhatlhamolola ditiro ka ditho tse dinnye, dirisa pono jaaka go feleletsa motlhala kgotsa, namana kgotsa pono tsa ka bonako.
-----------------	--

2. Go tlhokomela mmele

Motho o o mo mathateng/dipharologanyo tsa spectrume ka nna:

Go kokobela (tlase)	Go nna gaufi thata – go ema gaufi thata le batho ba bangwe/go se tlhaloganye sebaka sa mmele wa motho ka jalo o be o iphitlhela o setse o kopane le batho o sa ikemisetsa.
---------------------	--

Mafafa (godimo) Mathata ka dikitso tsa dijanaga, sekai, go dirisa dilo tse dinnye ka tsela e e e sa tshwanelang (dikonopo, go bofa dikgole tsa ditlhako le go tsamaisa mmele otlhe go lebelela sengwe).

Dintlha tse di ka thusang

Go kokobela (tlase) Boloka thoto ya ntlo mo bofelong ba phaposi go dira gore go tsamaege bonolo le go beya theipi ya mmala mo fatshe go supa kgaogano. Dirisa boleele ba letsogo.

Mafafa (godimo) Kgothaletsa ditiro tsa ditlhale le diboto tsa lesire.

Modupo (olfactory) system

Go kokobela (tlase) Batho ba bangwe ga ba kgone go utlwa monkgo mme ba tlholega go lemoga menkgo gongwe ba ka latswa dilo go di utlwelela boemong ba go direla go tlhoka go dupelela ga bona.

Mafafa (godimo) Medupo e ka fokotswa le go gatelela, go ka nna le mathata a go ya ntlwaneng kgotsa go se rate batho ba nang le dilo tse nkgisang monate, mafelo a go tlhapa, le tse dingwe.

Dintlha tse di ka thusang

Go kokobela (tlase) Dirisa dilo tse di nkgang monate jaaka dituelo tsa gago le go ntsha ngwana wa gago mo dilong tsa menkgo e bogale.

Mafafa (godimo) Dirisa dilo tse di se nang monkgo kgotsa mafulo a go tlhapa, tlogela go apara dilo tse di nkgisang monate, dira gore tikologo ya gago e se kwa ntle le medupo ka tsela e o ka kgonang ka yona.

Tshadimo (visual) system

Go kokobela (tlase) O ka bona dilo sentle, wa latlhegelwa ke ditshwantsho kgotsa metlhala. Go ba bangwe ba ka tlhokomela thata mo ponong ka go nne pono ya bona e thibegile; ba bangwe ba re selo sa botlhokwa se a bonagala le dilo di a thibega. Go ka se nne le boteng jaaka mathata a go latlhela le go kapa sengwe jaaka gape le go go se lebege go go kgatthisang.

Mafafa (godimo) Pono e e siregileng e nna teng le dilo le mabone a bogale a ka tlola. Kgaogano ya dipono, jaaka e le ditlamorage tsa tshimologo ya teng. Go tlhokomela thata mo sengweng se se rileng (dithoro tsa motlhaba) gantsi tse kgatthisang go na le go lebelela sengwe ka botlalo.

Dintlha tse di ka thusang

Go kokobela (tlase) Oketsa go dirisa pono ya bonako le di tshwantsho.

Mafafa (godimo) Fokotsa go tshuba mabone ka go dirisa dilo tse di nang le mmala o o tseneletseng boemong, nna le di galase tsa matlho tsa letsatsi gape o nne mo phaposing: sebaka gongwe tafole_ e e nang le mabota a kwa godimo kgotsa e e kgaoganyang matlhakore otlhe go thibela tse di ka go kgoreletsang go bona gotswa ka fa pele le matlhakore. Dirisa di gareteine tse di senang bontsho.

Go utlwa (auditory) system

Mafafa (tlase) Medumo e ka utlwelelwa fela ka tsebe e le nngwe, tsebe e nngwe gongwe e na le go utlwa ka nako e nngwe gongwe e se utlwe gotlhe gotlhe. Motho a ka nne a se rate medumo e rileng, mme gone a natefelelwe ke ditulo tse di nang le modumo wa batho ba bantsi, ka fa boapelong le go betsaganya mabati le dilo tsotlhe.

Mafafa (godimo) Bontsi ba leratla bo ka godiswa le modumo wa tikologo le tshokamiso le go tlhakathakana le go se kgone go ntshetsa medumo e e rileng kwa ntle – mathata a go tsaya tsiya, kgotsa a nna le serêpodi sa go utlwela kwa tlase, se se ka dirang gore ba nne ba tlhokometse kgothathaletso ya go utlwa, sekai, go utlwa metlotlo go tswa sebakeng se se kgakala.

Se se ba kgoreletsang go utlwa go ka nna le seabe mo bokgoning ja bone go buisana le gore gape go ka ama boikokotlelo ja bone.

Dintlha tse di ka thusang

Go kokobela (tlase) Dirisa ditshwantso tsa di saene / tse di go gopotsang puo ya pego.

Mafafa (godimo) Tswala mabati le matlhabaphefo go fokotsa medumo ya ka kwa ntle. Baakanyetsa motho pele gore ba ye mafelong a nang le leratla kgotsa mo go tletseng batho ba bantsi gape o fane ka dithibo tsa ditsebe kgotsa motsamaisi.

Tshwara (tactile) system

Go kokobela (tlase) Tshwara ba bangwe thata, e na le serepodi sa botlhoko jo bo tona sekai, jaaka maelana le mogote/botlhoko. Go ka nna le go intsha kotsi gape ba kgatlhwa ke dilo tse di boima mo godimo ga bone.

Mafafa (godimo) Go tshwara go ka nna ga utlwisa botlhoko gape gwa se nne monate, gape gantsi ba ikgogela kwa morago mo maemong a go tshwara, a a ka nnang le kgotlhang mo botsalanong ja bone le ba bangwe. Go se rate go nna le sengwe mo matsogong kgotsa maoto, mathata mo go gotlheng le go tlhatswa meriri mme ba rata fela mofuta wa diaparo tse di rileng.

Dintlha tse di ka thusang

Go kokobela (tlase)	Dikobo tse di boima / Dikgetsi tsa go robala
Mafafa (godimo)	Tlhagisetsa motho ga e le gore o ile go mo ama, gantsi mo atamele gotswa ka fa pele. Gopola gore go khabara go ka nna botlhoko kapa go ka dira gore o nne sentle. Itsese mofuta wa masela ka bonya – nna le lebokoso la masela a a leng teng. Dumelela motho go fetsa ditiro ka boyena go ba kgontsha go maikutlo a bona (sekai, go kama moriri le go tlhatswa)

Moutlwalo (gustatory) system

Go kokobela (tlase)	Go rata dijo tse di nang le setlama se se ntsi, o ja sengwe le sengwe – mmu, tlhaga, dilo.
Mafafa (godimo)	Meutlwalo e mengwe le dijo di bogale thata gape dia gatelelela mme gape di baka go se nne sentle, bana ba bangwe ba tla ja dijo tse di boreledi jaaka ditapole tse di sidilweng le lebebe le le gatsetseng.

Maano a a kgonegang – Go tlhaloganya go go tona ga kutlo ya lefatshe ga motho mo maanyaanyeng go go dumelelela go ba thusa go nna mo tikologong e e ntseng sentle.

Maano le dikakanyo tse latelang a tshwanetse go go thusa ga o leka go nna le tikologo e ntseng sentle ya motho yo a leng mo maanyaanyeng a go thibela dikutlo tsa bona go imelwa.

Go tlhokomela – Go itse gore kutlo ga e sa dire sentle ya be e lebaka la bothata, gantsi sekaseka / tlhatlhoba tikologo.

Baakanyetsa – Gantsi tlhagisetsa motho dikutlo tse a ka di bonang, sekai vacuum – cleaner, didiriswa tsa motlakase, ditulo tse nang le modumo o mogolo.

Dikai tsa mathata, di latelwa ke lebaka la kutlo le dikakanyo:-

- **Moji o o tlhophang** – o o nang le kutlo ya moutlwalo kgotsa mofuta wa lesela, ka gongwe a ka se kgone go utlwa dijo mo molomong- ka bonya itsise mofuta e farologaneng ya masela mo molomong wa motho, sekai folanele, borashe ba meno, dijo, mo itsese dikarolwana tsa dijo, kgothaletsa ditiro tsa molomo, jaaka go letsa molodi, go budulola le go penta.
- **Go tshotlha tsotlhe**, diaparo le dilo – a ka bona se se lapolosa, o timumelela selo se se tshwaregang bonolo – batlolo a a senang latex, marinini a thata (gatsetsa mo setsidifatsing).
- **Go tshasa** – Ba ka rata lesela mo matsogong a bona gogwe ba se utlwane le menkgo – leka itsese dilo tse di tshwanang jaaka jeli, folouru ya mmidi le metsi.
- **Go gana go apara diaparo tse dingwe tse di rileng** – go se rate mofuta wa lesela kgotsa boima mo letlalong, go fetolelela dilo ka kogare le kantle gore go se nne le lemeno – ntsha dipampiri tsa tlhwathwa le maina a seaparo, ba dumelele go apara diaparo tse ba ikutlwang sentle mo go tsona.
- **Mathata a go bona boroko** – a ka nna le mathata a go tswala dikutlo, pono – dirisa di gareteini tse dintsho, dumelela ngwana go reetsa mmimo go fokotsa medumo e kwa ntle, dirisa dikobo tse di boima.

- **Go fitlhelela go reetsa ko phaposing ya sekolo go le boima** – ba ka nna le dikutlo tse di kgoreletsegileng modumo o o montsi (go bua, dibeke, ditulo tse di gotlhang fo fatshe), bontsi ba pono (batho, ditshwantsho mo leboteng), o ka fitlhela a tshwere pene a sa nna sentle (thata/tsididi)- di boloke kgakala le mabati le matlhabaphefo, dirisa thoto mo kamoreng go nna le tulo e e senang sepe e e ka se kgoreletseng kgotsa mo motho a direlang teng, leka masela a farologaneng go dira pene gore e nne sentle.

GO TLHALOGANYA DIKGATELELO, MEKGWA LE POELETSEO YA MAITSEO E tserwe go tswa go sosaete sa bophara ba lefatshe la Autistic (UK) Webpage (www.nas.org.uk) Ya tsewa Setjhaba sa SA go le gonnye.

Dikgatelelo, poeletso ya maitseo le mekgwa ke dinotlolo tse bontshang Mefuta e e maanyaanya ya Autism. Tsela eo mekgwa e iponagatsang ka teng e farologana go motho le motho.

Go tlhaloganya go okega go go feteletseng, mekgwa le poeletso ya maitseo

Tse, e ka nna letsogo gongwe seatla se se phailang, go thwantsha monwana, go tshameka ka majwe, go tlola, do dikologa kgotsa go ithathetsa, go thula ka tlhogo le metsamao ya mmele e e thatafetseng. Di ka ba le go tshwarega ka dikarolo tsa dilo (jaaka go dikolosa maotwana a ditshameki tsa dijanaga), poeletso ya go dirisa selo se se rileng, jaaka go phutholola rekere kgotsa go thatetsa thapo, kgotsa poeletso ya ditiro tse di nang le maikutlo (jaaka modupo o o ipoeletsang, go tshwara sengwe go se utlwelela, le go reetsa medumo e e fapaaneng (Howlin, 1998).

Tlholego ya tota le tiriso ya poeletso ya maitseo di fapaana go ya ka motho, le ga e le gore mabaka a le mmalwa gore maitseo a, a akanyeditswe tsena:

- Go leka go boelwa ke kutlo (sekai, go tshameka ka mafika e ka nna motshameko wa majwe o o ka nnang wa leka go boelwa ke go itshwareletsa ka one, go phatlalatsa letsogo kgotsa go thwantsha monwana go ka tlisa kgothaletso ya pono).
- Go leka go fokotsa kutlo le kgothaletso ya tikologo (sekai, go tlhokomela modumo o o rileng go ka fokotsa tsela eo modumo o leng mogolo ka teng le matshwenyego tikologong).
- Go ipoeletsa ga maitseo gantsi ke tsela eo o ka kgonang teng go dirisana le go tshwenyega le go utlwa botlhoko gape go thibela dipelaelo tse di rileng.
- Tsela ya go itumela le go tshwarega.

Go okega go go feteletseng

Go okega go go feteletseng go ka akaretsa metlotlo e le mmalwa jaaka dikhomphitara, diterena, letlha la ditiragalo tsa kgale kgotsa ditiro, go kwadisa dinomoro tsa sejanaga, lenaneo la bese kgotsa terena, nomoro ya poso, mabone a tsela, dinomoro, dikago le dikarolo tsa mmele jaaka maoto kgotsa dikgono.

Batho ba bangwe ba sala ba kgalhegile go sengwe botshelong ja bone jotlehe, ba bangwe ba nna le kgalhego go dingwe tse ditjha morago ga nako e e rileng. Dikgatelelo di farologana go ya ka matshelo a batho gape le tekanyo e motho a leng go ditiro ka yona.

Se sengwe se se tlwaelegileng ka ASD ke tshwarelelo go selo se se rileng. Tse e ka nna ditshameki jaaka tse di thubegang fela kgotsa mofuta wa dijanaga, gongwe dilo tse dingwe tse di sa tlwaelegang jaaka dikhurumelo tsa mabotlele a mashi, majwe, ditlhako kgotsa dipolaka tsa bata le tse dingwe.

Go ka be go na le mabaka a gore goreng motho ya nang le ASD a nna le dikgatelelo tse di rileng. Tse latelang ke mangwe a mabaka ana:

- Ditlhogo tse dingwe tsa puo tse di rileng di ka nna le moago, tsamaiso le go fopholetsa go motho ya nang le mofuta e e maanyaanya ya autistic, e e ka thusang motho go kgona go dira le diphetogo le go tlhoka nnete mo botshelong ba letsatsi le lengwe le lengwe.
- Motho a bonang mathata go kopana le batho bangwe ka boitumelo a ka fetela go kgatlhego e e itlhopileng ya go tsamaisa motlotlo le go boelwa ke maikutlo a go netefatsa maemo jaana.
- Dikgogelo di ka thusa mongwe go iketla.
- Mongwe a ka boelwa ke boitumelo jo botona go tswa go ithuteng ka thuto e nngwe e e rileng gongwe go kgobokanya dilo tsa kgatlhego.
-

Mekgwa le go ganelelela go fetoga

Batho ba le bantsi ba mofuta e maanyaanya ya autistic, ba mengwaga yotlhe le maemo a bokgoni, ba na le go tlhopa mekgwa eo ba lebegang ka yona. Mongwe a ka tlhoka mekgwa mabapi le tiro e nngwe e e rileng ya metlha jaaka nako ya go ja gongwe nako ya go robala e kanna le gore ba kopana le tshokolo/kutlobotlhoko e tona ga mekgwa oo o ka kgoreletswa. Mekgwa e ka nna ya tlwaelo ka tlholego e e tlhokang go latelwa ka manontlhontlho thata, ka kelotlhoko go dintlha tse di nyenyane. Go ka tlhokega gore o kopane le tikologo ya maitseo ka botlalo le ka tsela ya kgatelelo gape mongwe a ka nna le matshwenyego a kwa godimo ga a ka kgoreletswa pele gore a fetse tirelo eo ya mekgwa wa metlha.

Bangwe ba na le go ganelelela ka boitshwaro jaaka go tlhatswa kgafetsa, go tlhatswa matsogo kgafetsa gongwe go tlhola dinotlolo, ba bangwe ba ganelelela go akanya ka motlotlo wa go fodisa matshwenyego/kutlobotlhoko jaaka leso, bolwetsi gongwe go dira diposo (Howlin, 1998). Ditiro tsa ka metlha e ka nna puo ka tlholego, gape di ka amana le mongwe ga a boeletsa go botsa potso e le nngwe gape go botsolotsa ka karabo e e rileng.

Motho a ka bona diphetogo go tikologo ya bona ya namana (jaaka tsela eo dithoto tsa ntlo di beilweng ka teng mo kamoreng) gongwe kitsiso ya batho ba ba ntjha/go se nne teng ga batho ba a ba tlwaetseng go nna boima thata go dira le gone. Diphetogo go tsela eo ba bangwe ba ka itumelang ka yona jaaka matsatsi a boikhutso kgotsa matsatsi a botsalo a ka baka kutlobotlhoko mo mothong a nang le mofuta e e maanyaanya ya autistic. Ka nako enngwe diphetogo tse di nyenyane jaaka paakanyo magareng ga ditiro tse pedi e ka baka go tshwenyega, go ba bangwe diphetogo tse di sa lebelelwang e nna bothata jo bo tona go ka dirisana le jone. Batho ba bangwe ba ka nna le dikgatelelo tse di rileng tse di bogale ga go fitlha mo dijong (jaaka go ja dijo tsa mmala o o rileng), diaparo tse ba diaparang (go apara diaparo tse di dirilweng go tswa go difaboriki tse di rileng) gongwe dilo tse di diriswang letsatsi le lengwe le lengwe (jaaka mofuta wa sesepa kgotsa mofuta was pampiri e e diriswang kwa ntlwaneng eo ba e dirisang).

Go ikanya batho mo mekgweng e e rileng go ka oketsega magareng ga dinako tsa diphetogo, letsadi kgotsa bolwetsi mme e nna jona tota kgotsa bothata ka dinako tse (Attwood, 1998).

Attwood (1998) gape o akanya gore go ikanya ga motho mekgweng go ka oketsega kgotsa ga golagana nakong ya botjha bo bo rileng go go bakang diphetogo tsa botho, ka namana le tikologong eo e tla be e le phatlalatseng go motho.

Mekgwa eo e ka itshunyatsyunya mo botshelong ja motho, ba lelapa la gagwe gape le ba ba mo tlhokomelang. Di ka baka matshwenyego a mantsi thata gape le selekano sa kitso ya motho le menyetla. Lega go le jalo, go botlhokwa go gopola gore maitseo a, a botlhokwa tirong ya motho go bontsha, pontsho ya go fopholetsha gape le go thusa motho go dira ka maemo a go tshwenyega.

Tebelelo ya dikgatelelo, mekgwa le poeletso ya maitseo

Pele o lebelela gore re ka lebelela jang dikgatelelo, poeletso ya maitseo gape le mekgwa go botlhokwa gore re ipotse dipotso di le mmalwa:

- A motho o lebega a tshwenyegile ga a tshwaregile mo maitseong kgotsa a motho o fa disaene tsa gore ba leka to ganelelela mo maitseong? mo e leng gore ba leka go gatelelela boitshwaro? (jaaka, mongwe o phuthulolang matsogo a bona a ka leka go nna mo matsogong a bona go thibela maitseo).
- A maitseo a ka thibelwa ke motho ya ikemetseng?
- A boipoeletso ba maitseo, kgogedi gongwe tlwaelo e gatelelang go ithuta ga o mongwe?
- A maitseo a fa mongwe seelo sa diphatlha tsa go itumela?
- A maitseo a baka kgoreletso e e tona bathong ba bangwe mo botshelong ba o mongwe?

Go botlhokwa go tlhokomela gore a e ka be e le sebaka sa o mongwe go lekanyetsa go bewa ka maitseo a a rileng. Ga karabo e le ee go dipotso tse di ka fa godimo, go ka tshwanela go lebelelela ditsela tsa go thusa motho go fokotsa kgogedi le boipoeletso ba maitseo.

Go fokotsega ga boipoeletso ba maitseo bo fitlhelelwa ka go dira diphetogo tse dinnyenyane le go tsamaya ka bonya. Tlhokomelo gone foo e tshwanetse gore e be e le teng ka nako tsotlhe go bokgoni bo bongwe go thusa o mongwe go kgona go dira le maemo a matshwenyego le go dira bonolo le tikologo ya bona.

Poeletso ya maitseo, dikgogedi le tlwaelo ka bophara e nna kgatelelo go fetola boleele ba go tswelela pele. Ka lebaka le, go botlhokwa go beya tekanyo ya boipoeletso ba maitseo go tloga gale. Maitseo a ka amogelwang thata go ngwana wa mengwaga e mebedi kgotsa e meraro e ka nne ya se siame ka ga ngwana a gola gape, ka nako e, go ka nna boima go fetoga.

Thulaganyo ya Tikologo

Go oketsega ga thulaganyo ya namana le ditikologo go ka thusa mongwe go ikutlwa a laola thata mo lefatsheng la bona gape go ka fokotsa matshwenyego.. Go fokotsega ga maemo a matshwenyego go ka feleletsa go fokotsa tlhokego ya go ba poeletsong ya maitseo gape ga fokotsa go tlwaela go ikega. Koketso ya paakanyo ya ditikologo gape e ka fokotsa bodutu mme foo ya lekanyetsa ditshiamelo tsa go tsaya karolo mo dipoeletsong tsa maitseo.

- Pono jaaka dilo, dinepe, matshwao kgotsa rekoto e e kwadilweng e ka fokotsa dingwe tsa matshwenyeto a amanang le mathata a fopholetsang se se ka diragalang gape ka tolamo ya ditiro gape e ka ema mongwe nokeng yo a nang le kgalhego e rileng ya tlwaelo. Kitso mabapi le pono e ka fitlhelwa go Do 2 Learn

website, e gape e nang le ditshwantso tse mmalwa tsa matshwao a ka ntshiwang ntle le tlhwatlhwa go www.do2learn.com.

- Go fokotsa kgatelelo ya kutlo jaaka modumo (sekai, ditshipi tsa sekolo) gongwe medupo (sekai, disepa gongwe dinkgamonate) e kgona gape go thusa motho go dira bonolo le ditikologo tsa bona.
- Diphetogo ga di thibege gape di botlhokwa mo botshelong se, se ka bontsha mathata a a tseneletseng go batho ba bantsi ba nang le mefuta e e maanyaanya ya autistic. Ga ka nako e nngwe e ka se nne bonolo go baakanyetsa diphetogo tsa go tlwaela gongwe maemo, go botlhokwa go thusa mongwe go tlhokomela gape go ipaakanya bonolo. Ka bonyenyane go tthagisa selo se se setjha, tulo, motho gongwe maemo go mongwe ka bonyenyane, karolo e laolegang go ka thusa mongwe go kgona go dira le phetogo.

Go beya dithibelo tse bonagalang tsa boitshwaro

Go beya ditekanyo go dikologa poeletso ya boitshwaro, ditsamaiso le kgogedi di botlhokwa gape gantsi le tsela ya go fokotsa bogale ba matla ya maitseo a, a botshelo ba mongwe le mongwe.

- Ka botlalo, supa poeletso ya maitseo, kgogedi gongwe tsamaiso ya go tshwenyega (sekai, Peter o rata go bua ka dijenene tsa diterena ga go na le kopano ya setlhopho sa sosaete. Peter, gone jaanong o simolola go bua morago ga metsotso e ka nna lesome ka motlotlo go fitlha metsotso e le sometlhano).
- Akanya ka mabaka le go fitlhelelela ditekanyo tse di ka bewang go dikologa maitseo sekai, Peter o dumeletswe to bua ka dijenene tsa terena go simolola morago ga metsotswana e somepedi ka motlotlo wa metsotso e le metlhano fela. Go emetswe gore Peter o ya jang ka se, taolo ya nake e tla nne e oketsege go le gonnye gape le dieelo di tla itsesiwe go ya ka nomoro ya dinako ka letsatsi le Peter a dumeletsweng go bua ka dijenene tsa terena ka tsona gape go ya ka Peter a dumeletsweng go bua ka dijenene tsa terena le bona. Maikemisetso e ka nna gore Peter a bue le ba lelapa la gagwe ka dijenene tsa terena fela ka motsotso o le mongwe gabedi ka letsatsi).
- Ditekanyo di ka bewa go ya ka lenaneo la ditsela tse ikemetseng mo go tshwenyegeng ga boitshwaro:-
 - E ka rwala majwenyana fela ka nako mo kgetsing ya gagwe;
 - E ka lebelelela baesekopo ya tanka ya enjene ya Thomas metsotso e le somepedi ka nako gabedi ka letsatsi;
 - Go dikologa go dumeletswe fela mo legaeng la gago.
 - Go botlhokwa go itebaganya ga metlha go lekanyeng peyong go amogelwe go ya ka ditikologo go thusa mongwe mo go ithuteng.
 - Ditekanyo di tlhoka go bewa go diriswa ponagalo le melao e phatlalatseng e e bolelang maitseo ao a dumeletswe go nna teng kae, leng, le mang gongwe nako e ka na kang e o e dumeletsweng gore a bonagale teng. Go bontsha kitso ena Present this information ka monagano (ka tebelelelo ya gore o mongwe o kgona go go dirisa maitseo ao leng gammogo le le gore o mongwe ga a kgone go dirisa maitseo ao) go thusa o mongwe go tlhologanya le go ba thusa gore ba kgone go phela ka tlalelo e e sa kopaneng le kgogedi gongwe tiro e ka dirwang.

Dikgogedi di ka tsamaiswa go oketsa bokgoni le mo o ka kgatlhegang, go gola ga bonnete, le go taolola lekgotla la sosaete sa o mongwe.

- Kgogedi ya dikomputa e ka fetolelwa tirong ya Kitso ya Setegeniki.
- Motho yo a nang le kgatlhego e e rileng ya letlha la ditiragalo a ka golagana le lekgotla la ditiragalo gape a kopane le batho ba nang le dikgatlhego tse di tshwanang.
- Motho yo a itseng motshameko gongwe mmimo a ka ba mongwe wa botlhokwa mo mokgatlhong wa ditlhatlhobo.
- Kgatlhego mo modumong o o rileng e ka tsamaiswa go ithuteng mmimo ka didiriswa tsa teng.
- Go ganelelela go go gagola dipampiri go ka diriswa go tlhabolola bokgoni ba go dira dipampiri tse dingwe.
- Matla a go tlhophisa go kopa gongwe go beya dilo go ka fetolwa bokgoni ba tiro ya selegae.

Dikgogedi di diriswa go kgothatsa le go duela ka go latela tiro e e sa galelweng (jaaka tiro ya selegae) go ya ka sebaka sa go kgona go rata (jaaka nako e okeditsweng khomputareng).

"DIKAKANYO TSA TLHALOGANYO LE GO FOUFALA GA TLHALOGANYO"

- Kakanyo ya tlhaloganyo e ka tlhaloswa e le bokgoni ba mongwe ba go kgona go lemoga le go tlhaloganya dikakanyo le maikutlo a batho ba bangwe, talente e, e tshameka karolo e kgolo mo kopanong ya rona le ba bangwe.

Go fofala tlhaloganyo

Ga motho a na le ASD talente e, ea tshwarelega, e feleetse e baka mathata a latelang:-

- Mathata a mantsi a go fopholetsa maitseo a batho ba bangwe, a ka dirang gore motho wa ASD a nne le maikutlo a go itshoga mme a feleetse a sa batle batho;
- Go tlhoka go tlhaloganya maikemisetso a bao ba leng gaufi le wena, gongwe go tlhoka go tlhaloganya dikgothatso tsa ditiro tsa bona;
- Go tlhoka go tlhaloganya mabapi le maikutlo a bona gongwe maikutlo a ba bangwe. Se, se ka supa go tlhoka kutlwelobotlhoko, e e leng gore ga se gantsi e ka amogelwa gongwe ya tlhaloganywa ke batho magareng ga tikologo ya lekgotla la bona.;
- Go tlhoka go tlhaloganya gore maitseo a o mongwe a amana jang le gore ba bangwe ba ikutlwa jang le gore ba nagana eng ka wena
- Se, se ka feleletsa se dira gore go se nne le kgothatso ya go kgotsofatsa le go tlhoka letswalo;
- Bonnyenyane ba go tlhaloganya/go tshwenyega mabapi le se batho ba se itseng gongwe se ba batlang go se itse le go tlhoka bokgoni ba go tlhoka go bona gongwe go tlhoka bokgoni ba go bona/go tshwara gongwe go araba babogedi go ya ka seelo sa kgatlhego ya bona, Se se ka feleletsa gongwe, motho wa ASD a bua a ka sengwe a sa fetse;
- Bonnyenyane ba go tlhaloganya gore ke eng go ela tlhoko ga bona go tshwanetse go fetoga, e nna go puisano, Go tlhaloganyana gore ke eng ga kelotlhoko ya bona ya go tlhokomela e tshwanetse go fetoga, e ka nna mo motlotlong, gongwe mo tulong ya phaposi jalo le jalo;
- Ka lebaka la bontsi ba go se kgone mo sebakeng sa kopano ya boitumelo, gantsi ga gona kutlwisiso mabapi le le botlhokwa ba go sokologa mo motlotlong gape go le go

dumelelela ba bangwe go bua ntle le go kgoreletswa, gongwe tlhokego ya go sokologa mo patlelong ya go tshameka jalo le jalo;

- Tsothe tse di ka fa godimo di kgoreletsa bokgoni jwa motho go tswelatsa le go tlhokomela botsalano, thuso e bonwang mo botshelong, thutong le go ruteng.

GO ISA NGWANA WA ASD KWA MAEMONG A SEKOLO

Ga o nagana ka sekolo, go na le mabaka a farologaneng a o tswanetseng go a isa tlhologong:-

1. Gopola gore ga se thuto ya ngwana fela e leng botlhokwa, mme tikologo ya sekolo se, e tla aparela ngwana maikutlong ka letsatsi le lengwe le lengwe;
2. Barutabana kwa sekolong ba tshwanetse go nna le kitso e lotologileng e e utlwagalang ya ASD;
3. Setso le lenaneo la sekolo di tshwanetse gore di amane gape di nne le kutlwelobotlhoko ngwaneng was ASD.
4. Tlhokomela dikolo tse di nang le bana ba bantsi mo phaposing e le nngwe. Palo e e siameng ya ngwana wa ASD ke 6-8;
5. Dira bonnete ba gore go bulegile ditsela tsa go buisana magareng ga batswadi le barutabana le babereki ba ikemiseditseng to reetsa dikakanyo tsa batswadi;
6. Netefatsa gore sekolo se ka baakanya leano la thuto ya ngwana wag ago go amogela mathata a ka tlhagang a ka feleletsang e le leruanyi la dikotsi;
7. Ithute molao wa sekolo jaaka go laolwa ga maitseo a a seng mantle;
8. Tlhotlhomisa gore a diphaposi tsa thuto di bulegile naa, ka se, se ka baka kgotlhang e tona mo ngwaneng. Go botlhokwa gore bana ba nang le ASD gore ba nne le mafelo a go direla a ikemetseng ka ditsabone di le gaufi le bone;
9. Tlhotlhomisa gore a gona le dithuto tse di ka thusang ka dikhompithara le matshwao a mekgwa ya puisano, ga go ka tlhaga gore goa tlhokega;
10. Tlhokomela sekolo se se sa kgathalaleng go tshwenyega go tshwara bana botlhe ka tsela e le nngwe; se, se ka se tsamaye bonolo mo dilong tsa botlhokwa tsa ngwana wa gago;
11. Tlhotlhomisa gore a go tla nna le sebaka sa gore ngwana wag ago a ka dira le ditlhopha tse farologaneng tsa dithaka tsa gagwe go dipuo tse farologaneng;
12. Ga o ka nna le bothata go bona sekolo se se ka kgonang go araba dipotso tse dintsi mabapi le thuto ya ngwana wa gago, leka go tlhotlhomisa gore ba bulegile go le kae go kgakololo e e mosola/e ka thusang go ruteng babereki go tswa dikolong bogolo thata go baithuti ba nang le ASD.

O kopiwa go ikgolaganya le ba Autism ya Africa Borwa mabapi le thuso le kitso e nngwe e tlhokegang